

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

מסכת מועד קטן

דף יג ע"א

בגמ', כוון מלאכתו במועד ומת, מהו שיקנסו בניו אחריו. את"ל צרם אזן בכור קנסו בנו אחריו משום דאיסורא דאורייתא וכו'.

[א]. בעיא בסגנון כזה אי' אף בבכורות (ל"ד: וגיטין מ"ד). "צורם אוזן בכור ומת, מהו לקנסו בנו אחריו וכו', את"ל כוון מלאכתו במועד ומת, לא קנסו בנו אחריו, משום דלא עבדא לאיסורא, הכא מאי, לדידיה קנסו רבנן, והא ליתיה, או דלמא, לממוניה קנסו רבנן, והא איתיה".

ופירש"י (שם ד"ה את"ל) "הא דאמרינן במ"ק (י"ב:) המכוין מלאכתו במועד, דמניח כרמו לבצור ואומר במועד אבצירנה שהרי דבר האבוד הוא והתירוהו חכמים במועד, תאבד ולא יבצרנה, הואיל ולכך נתכוין. ומיבעיא לן התם אם מת קודם המועד מהו לקנסו בנו אחריו ולא יבצרנה במועד, ואת"ל התם הוא דלא קנסינן לבנו, דהא לא עביד אביו איסורא דהא מת קודם המועד. אבל הכא עבד איסורא דמטיל מום בקדשים", וכן פירש"י בגיטין (מ"ד: ד"ה את"ל) עיי"ש.

אמנם בסוג' משמע **מרש"י** (ד"ה מהו שיקנסו. וד"ה משום דאיסורא), וכ"כ להדיא **בפי' המיוחס לרש"י, והריטב"א**, דהבעיא היא במת האב לאחר שעשה מלאכתו במועד, והנידון אי שרי לבן ליהנות מאותה מלאכה.

[ב]. לכאורה נראה דמה שדחקו לשנות פירושו מב' המקומות הנ"ל, דבעיית הגמ' היא גבי בכור משום דאיסורא דאורייתא היא, והיינו שבגבי מלאכת חוה"מ לאו איסורא דאורייתא, אך עכ"פ איסורא מיהא איכא. ובב' המקומות האחרים בעיית הגמ' דלאו איסורא קעביד כלל, ולכן פירשו שם, דכיון דעדיין לא עשה מלאכתו במועד, ורק כיון לעשות מלאכה במועד, אכתי לא נעשה שום איסור.

אכן **התוס'** (ד"ה את"ל), שרצו לכוון פירושם בכל המקומות, דמיירי שמת קודם המועד, מחקו תיבת דאורייתא בסוג', ובעיית הגמ' הכא והתם היא, דלאו איסורא קעביד, כלל.

אמנם אף בהמשך הסוגיא הכא משמע כפירש"י, דקאמר "הכא מאי, גברא קניס רבנן והא ליתיה, או דלמא ממונא קניס רבנן, והא איתיה". ולכאורה אי נימא דמיירי דמת קודם המועד, מה שייך לדון על הממונא, והרי לא נעשה בו שום איסור, אלא היה רק מחשבה בעלמא של המת, שיעשה בו מלאכתו במועד, ואי לא היה עושה המלאכה לא היה שום דררא דממונא, ואולי היה נעשה לו נס ומלאכתו היתה נעשית מאליה, כמעשה בחסיד אחד שנמנע מלעשות תיקון חצרו שחשב בשבת (ק"ג). ועל כרחק צ"ל דהכא מיירי, שיש כבר בעיא על הקנס בממונא, שנעשה בו איסור. שו"ר בשפת אמת (בכורות שם ד"ה בנו זורעה) שמסתפק בקצירת האומר כעיי"ז, ונשאר בצ"ע.

בגמ', א"ל תניתוה, שדה שנתקוצה בשביעית תזרע למוצאי שביעית וכו'.

[ג]. **בתוס'** (ד"ה נטיבה) פירשו (בגיטין מ"ד: כתבו זאת בשם ר"ח), דמיירי דוקא בקוצין התלושין בה, אבל מחוברים, אפילו כל דהו, אסורין מדאורייתא, כדאמרינן בשבת (ק"ג.) התולש עולשין והמזרז זרדין אם ליפות הקרקע כל שהוא. ואע"פ שאין מכוין ליפות דקאמר התם דפטור גבי שבת, כגון בארעא דחבריה, אבל גבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת" [ובגיטין שם, לא בעינן מלאכה הצריכה לגופה].

והקשה **התורת גיטין** (שם) איך יתכן כלל לאסור שדה חבירו בשביל זה שעשה בו איסור, דהא בודאי עשה שלא בידיעה וברצון חבירו, דאם היה בידיעתו והסכמתו, א"כ הוי כפועל שלו ולא חשיב מלאכה שאצל"ג כלל, וא"כ מהיכי תיתי לקנסו חבירו, דהא אפי' לבנו לא קנסו רבנן כ"ש לאחר. ולכך מכריח בדברי התוס', ולכן כתב דנראה דאין כוונת התוס' דמשום שעשה איסור דאורייתא לא תזרע כלל, אלא רק שלא תזרע "מיד" למוצאי שביעית, דהיה לנו לאסור עליו מליהנות מעבודת איסור, דאם למשל נתקוצה יום או יומים, היה צריך להמתין למוצאי שביעית יום או יומים שלא ירויח מהאיסור. ועיי"ז הוא דכתבו דנוקי

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

בארעא דחבריה דלא עביד איסורא כלל, ולכן מותר מיד, דאין כאן נהנה מאיסור. וע"ז תירצו דבשביעית אסור אף מלאכה שא"צ לגופה, וכיון דעבד איסור ממילא צריך להמתין בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת שביעית, ע"ש.

אכן בתפארת יעקב (שם) כתב לפרש כוונת התוס' דהא כל מה דמוקמינן התם דעביד בארעא דחבריה, היינו רק משום דבארעא דידיה הו"ל פסיק רישא ולא מהני מה דאינו מתכוין, אבל בשביעית דלא אכפ"ל מה דהוי פסיק רישא, דכל שלא נתכוין ליפותו אין לנו לקונסו א"כ הרי שפיר מצי מיירי אף בשדה של עצמו ורק דאינו מתכוין ונמי הוי מלאכה שא"צ לגופה.

וע"ז שפיר תירצו דדוקא לענין שבת איכא פטור מלאכה שאצל"ג, ולכן באינו מתכוין כשאינו פס"ר פטור, אבל לענין שביעית מלאכה שאצל"ג נמי אסורה, וא"כ לא מהני מה דאינו מתכוין, ונשפיר היה לנו לקונסו, כיון דמיירי באמת בקרקע דידיה, ולא בשל חברו, וכיון דקתני תזרע למוצאי שביעית, ולא קנסו, מוכרח דמיירי בתלוש.

ד. והנה, במה שכתבו התוס', דבמחברין אפי' כל שהוא אסורין מדאורייתא, ואייתי ראייה מהתולש עולשין והמזרד זרדין, אם ליפות הקרקע כל שהוא. משמע לכאור' שיטתם דחייב משום חורש, ולכאורה זהו דלא כהמנחת חינוך (מוסך השבת מלאכת קוצר סק"ו) שכתב דחייב משום קוצר בכל שהוא.

דהנה המנ"ח (שם) הקשה על הרמב"ם (פ"ח משבת ה"ה) שכתב השיעורים גבי התולש עולשין והמזרד זרדים, דאם לאכילה, כגורגרת, ואם לבהמה, שיעורו כמלוא פי גדי וכו'. וקשה מגמ' שבת (ק"ג). דפריך שם דכיון דקתני אח"כ אם ליפות הקרקע בכל שהוא, אטו כולהו לאו ליפות הקרקע נינהו, והיינו דכיון דסו"ס מתייפה הקרקע, א"כ לעולם יתחייב בכל שהוא, ולמה לי שיעור כלל. ומשני דמיירי באגם, דלא שייך ליפות, או בארעא דחבריה. אבל הרמב"ם סתם ולא פי' דמיירי באגם או בארעא דחבריה, וא"כ לדידיה קשה למה כתב אלו השיעורים, הא לעולם יתחייב בכל שהוא.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדור"ת אר"ח סי' ל"ד, ציינו לו בהערות על המנ"ח החדש מ"י) תירץ, דבאמת צ"ב מאי מקשה כלל הש"ס דלעולם יתחייב בכ"ש מחמת יפוי הקרקע, דאה"נ דודאי יהיה חייב, אבל זהו רק משום חורש, אבל הרי יש בזה ג"כ אב מלאכה של קוצר, ולענין זה שפיר קתני השיעורים. וכתב דצ"ל דקושית הגמ' באמת הוא רק על לשון הברייתא ודמשמע דפחות מהשיעור אינו חייב כלל ועכ"פ דברי הרמב"ם מיושב דשפיר כתב אלו השיעורים לענין חיוב קוצר.

אך המנחת חינוך דייק מהגמ' הנ"ל, דאין כונת הגמ' דאם ליפות חייב בכל שהוא, רק משום חורש, אלא דכיון דליפות הקרקע איכא חשיבות בכל שהוא, א"כ ממילא בקוצר ליפות הקרקע יש לו להתחייב משום "קוצר" בכל שהוא. וע"ז פריך בגמ' דא"כ כולהו נמי ליתחייב משום "קוצר" בכל שהוא, כיון דסו"ס איכא יפוי קרקע, ע"ש דהמנ"ח מדייק כן מלשון המהרש"א (שם ד"ה בתוד"ה אם לבהמה), ואכמל"ב.

ולכאורה מדברי התוס' בסוגיין משמע דפירשו הגמ' שם דאם ליפות הקרקע בכל שהוא, דאיירי משום חורש ולא משום קוצר, דהא הכא לגבי שביעית איכא איסור רק משום חורש.

בגמ', אמר אביי נקטינן, טימא טהרותיו ומת לא קנסו בנו אחריו. מ"ט היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן.

ה. יש לתת טעם, מ"ט לא קנסו בנו אחריו, הא כיון דכבר נתחייב האב ונשתעבדו נכסיו, וזכה הלה בהחוב, הו"ל כמו כל חוב דעלמא, ומ"ט לא יהיו הבנים חייבים לשלם החוב.

ומוכח לכאורה מזה, דבכל הקנסות לא נתנו חכמים דין הקנס מיד בעת שנתחייב בו, קודם שיבא ליד הניזק, וצ"ל דעד שיבא לידו אין על המזיק שום חיוב לשלם לו, אלא יש לו רק זכות תביעה ולגבות ממנו, אבל כל זמן שלא גבה ממנו או דלא העמידו בדין, אין עליו שום חיוב.

ולפי"ז א"ש דאם מת המזיק לא קנסו בנו אחריו, דכיון דכל זמן שלא גבה או שלא העמידו בדין, אינו חייב עדיין וליכא שעבוד נכסים, אין היורשין חייבין לשלם. ולפי זה הביאור, נפקא דאם כבר עמד בדין בחייו ואח"כ מת, כיון דכבר נתחייבו הנכסים, חייבין היורשין לשלם, ולהלן נביא מחלוקת הפוסקים בזה.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ואמנם לפי"ז היה מקום לומר דהאיבעיא בגמ' בטימא טהרותיו, וכן לעיל גבי מוכר עבדו לנכרי, אי קנסו בנו אחריו, בזה נסתפקה הגמ', האם חיוב הקנס נהיה מיד בעת שמתחייב, ולכך אף אם מת הקנס הולך לבנו. אי נימא, דאין חיוב הקנס עדיין כל זמן שלא עמד בדין, אלא יש זכות תביעה וגביה, וכיון שמת, איבד הניזק או העבד את זכות התביעה, דהבן אומר לאו בעל דברים דידי את.

איברא, דהיה זה ביאור נחמד, אך לשון הגמ' אין מורה כן, "קנסו בנו אחריו" משמע דהנידון הוא, אם קנס זה קנסו אף את בנו. וכן "ממונא קניסי", משמע דהיה פשיטא ליה כמ"ש דהחיוב הוי רק אח"כ ולא חל שעבוד על הנכסים תיכף, ורק דאיבעיא ליה אם קנסו נכסיו אף לאחר מיתה, או לא.

[ו]. אכן אי הבן חייב היכא דכבר עמד האב בדין, ואחר מת, נחלקו בזה הסמ"ע והש"ך (חור"מ סי' שפ"ב), דהסמ"ע (סק"ב) כתב, דאפי' עמד אביהן בדין, אין קונסין היורשין. והש"ך (סק"ג) כתב דדוקא כשלא עמד בדין, אבל כשעמד בדין דכבר נתחייבו הנכסים חייבין היורשין לשלם.

והקשו על הש"ך, דהא כתבו התוס' (גיטין נ. ד"ה כיון) דאביי סובר שעבודא לאו דאורייתא, וקי"ל דלמ"ד שעבודא לאו דאורייתא אין גובין מן היורשין אלא א"כ עמד בדין, כדאיתא בב"ב (קע"ה). וא"כ הרי לדברי הש"ך דאביי מיירי בשלא עמד בדין, דאחר העמדה בדין באמת חייבין לשלם, מ"ט קאמר רק משום דקנסא דרבנן קנסו רק לדידיה, אבל לבריה לא קנסו רבנן, דהא אפי' אי קנסו רבנן נמי לבריה, כיון דסו"ס לא עמד האב בדין הו"ל כמלוה ע"פ שאין גובה מן היורשין. אלא על כרחך מיירי אביי לאחר שעמד האב בדין ואפ"ה הבן פטור משום דלבריה לא קנסו רבנן ודלא כהש"ך.

אכן לפי מה שכתבנו לעיל א"ש, דביארנו דזה ודאי דבקנסות דרבנן לא חל שעבוד נכסים תיכף בשעת ההיזק, אלא רק דנעשה עליו דין דיכול לתובעו ולגבות ממנו. וכל הצד בגמ' דקנסו בנו אחריו, אינו משום דכבר נשתעבדו הנכסים, אלא משום דאפשר שקנסו את נכסיו, ואפי' לאחר מיתתו, דעכ"פ ממוניה הא איתיה.

ולפי"ז שפיר י"ל דאביי מיירי קודם העמדה בדין, ואפ"ה כל מה דבנו פטור הוי רק משום דלא קנסו בנו אחריו, דאם היה הדין דקנסו בנו אחריו, א"כ אף למ"ד שעבודא לאו דאורייתא, נמי יש לנו לקנסו הכא, דהרי אף למ"ד שעבודא דאורייתא מה דבנו חייב אינו מחמת השעבוד, דהא נתבאר דשעבוד ליכא, ורק דהוי קנס בעלמא שקנסו נכסיו, וא"כ הרי גם למ"ד שעבודא לאו דאורייתא נמי יש לנו לקנסו נכסיו, ושפיר קאמר דהטעם דפטור הוא רק משום דלא קנסו בנו אחריו. אבל לאחר העמדה בדין דכבר חל שעבוד נכסים, שפיר כתב הש"ך דבדואי חייבים היורשים לשלם, דאף אם לא קנסו בנו אחריו דלא קנסו את הנכסים, מ"מ הא כבר נשתעבדו הנכסים בחייו ואין זה קנס לבנו.

בגמ', אלא אמר רב אשי וכו' ארבעה עשר משום צורך יום טוב הוא, מידי דצורך יום טוב שרו רבנן, מידי דלאו צורך יום טוב לא שרו רבנן.

[ז]. פי' הריטב"א (סוד"ה אלא אמר ר"א) "אבל איסור מלאכות בי"ד אינו למעט טורח ועמל דהא חול גמור הוא, ואין הטעם אלא כדי להכין צרכי יום טוב או שיתעסק בצרכי פסחו בזמן בית המקדש, או בזמן הזה בצרכי מצה ומרור והכשר כליו וביעור חמץ [וכו']", ולפיכך כל שהוא לצורך הכנת צורך יום טוב כגון שאין לו מה יאכל ברגל מותר בי"ד, ומנו חכמים שלש אומניות אלו שיש בהן צורך עונג יום טוב לכלל ופרט אבל שאר מלאכות שאין בהם צורך יום טוב אין להתיר אף על פי שיהא מותר כיוצא בהם במועד לצורך דבר האבד וכיוצא בהם".

וכעיי"ז פירש"י בר"פ מקום שנהגו (פסחים נ. ד"ה שלא לעשות) טעם איסור המלאכה בער"פ "כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו, ושחיתת הפסת, ותקון מצה לצורך הלילה". ותמה עליו המגיד משנה (פ"ה מיו"ט הי"ז) דא"כ בערב סוכות משום מצות הסוכה וד' מינים יהיה איסור מלאכה שלא ישכח, ומכריח כהרמב"ם (שם י"ח) דטעמא הוא רק משום קרבן חגיגה, והביאו והסכים עמו הפרי חדש (רו"ס תס"ח), עיי"ש. [אכן הפנ"י (שם) כתב, דכיון דבכל ד' הימים בין יוכ"פ לסוכות כבר מתעסקים בזה, ואין זה דין דווקא לערב סוכות, לא שייך בזה איסור מלאכה, אך בערב פסח, דאיכא ביעור חמץ ואפיית המצות ושאר תיקוני החג, דנעשים בדווקא בערב פסח, שייך למיגזר איסור מלאכה. ובאבני נזר (או"ח סי' תנ"ט) כתב דממוצאי יוכ"פ הוא כבר בגדר דאין מעבירין על המצות, עיי"ש].

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ומצאתי בס"ד **דהש"ך** (יו"ד סי' פ"ב סוף סק"א) נקט בפשיטות רק טעמא דרש"י, עיי"ש. ובעניי צ"ב על הביאור הלכה (ר"ס תס"ח) דכתב, דכל הפוסקים כתבו טעם איסור מלאכה רק משום הקרבת הקרבן, ולכך הביאור"ל מתיר איסור מלאכה בערב שבת ערב פסח, דהיינו יום שישי י"ג ניסן, והש"ך לא ציין כלל דעות אחרות בזה, וצ"ע.

[ח]. ואיכא נפק"מ רבה בזה, גבי איסור מלאכה ב"ג ניסן שחל בערב שבת קודש [שבת ערב פסח], דהנה **השערי תשובה** (תמ"ד, ס"ב) ציין לעיין בשו"ת 'חיים שאל' חלק ב סימן ל"ח. ושם (אות פ"ד) כתב **הרב חיד"א**: "טוב לבער בערב שבת קודם חצות וכו' כתב בספר גור אריה, צ"ע אם לענין מלאכה גם כן דין ערב שבת זה כבשאר ערב פסח שאסור מחצות ואילך, או דילמא באיסור ביעור דאיסורא דאורייתא איכא למיחש שמא יבא לטעות בשאר שנים, אבל באיסור מלאכה מדרבנן ליכא למיחש עכ"ל. וכתב עליו הרד"ק בכ"י ולי נראה פשוט דלענין מלאכה אין הדין כן, דהא עיקר דבר זה אינו אלא מנהג שהנהיג רש"י [וכו'], והבו דלא לוסף עלה עכ"ל. ונעלם מהם שהדבר מפורש בדרשות מהרי"ל שכתב דהרוצה להחמיר שלא לעשות מלאכה בע"ש י"ג בניסן אחר חצות יחמיר. והרב כנה"ג כתב בפ"מ דלא ראה נזהרין אפי' דרך חומרא", עכ"ל הרב חיד"א. ולכאורה להנ"ל, טובא הוי ליה להרב חיד"א לומר, דלרש"י אין שום נפק"מ, ובי"ג שחל בערב שבת, שהוא היום שבו עושים כל תיקוני החג, דאסור להכינם בשבת, שפיר שייך למיגזר ביה איסור מלאכה. ורק אי נימא דיסוד איסור המלאכה היה משום הקרבת הקרבנות, ובשבת ערב פסח שהקריבו הפסח בשבת עצמו, וחגיגה כלל לא הקריבו, לא היה שייך למיגזר על יום שישי י"ג ניסן, שפיר שייך ספיקתו של הגור אריה, אם צריכים ההידנא למיגזר שלא יבואו לטעות בשנים אחרות. אך לרש"י, לכאורה מה ספק שייך בזה, ומה בין יום שישי י"ג ניסן, ל"ד ניסן דבכל שתא, דלכאורה טעם אחד הוא לאיסור המלאכה שבהם. ולהש"ך הנ"ל, לכאורה צריך להחמיר שלא לעשות מלאכה ביום שישי י"ג ניסן, ודו"ק.

דף יג ע"ב

בגמ', רב הונא שרא להו להנהו כרופייתא למיזל לזבוני כי אורחייהו בשוקא.

[ט]. ופי' רש"י: כרופייתא, מוכרי בשמים. וכ"כ המיוחס לרש"י, והרא"ש (סי' י"ט). והתוס' (סוד"ה תבלין) מיני בשמים. אמנם המאירי בסוף פרקין כתב: "קרופייתא הם אותם שאין להם חנות מיוחדת ולא סחורה מיוחדת אלא שלוקחים מן החנויות הגדולים ומאוצרי פירות ומוכרים יד על יד ומתוך כך הדבר נכר בהם שלצורך המועד הם ניקחים". כתב הב"ח (או"ח סי' תקל"ט אות ד'): "נראה דהני כרופייתא פירושו מוכרי כרוב וכרשינין שאינן ראויים להתקיים, ועל פי פירוש זה כתב רבינו [הטור] ואם הוא מוכר ירק [וכל דבר שאינו מתקיים פותח ומוכר כדרכו] וכו'. אבל התוספות (ד"ה תבלין) בשם ה"ר פרץ הקשו על פירוש רש"י שפירש תבלין כרוב וכרשינין, דאינן תבלין וכתבו בשם הערוך (ערך כרף א') דפירש כרופייתא מוכרי מיני בשמים. ואם כן מה שנמצא בפירוש רש"י שלנו כרופייתא מוכרי בשמים אינו מפירוש רש"י אלא הגהה היתה כתובה בגלין והכניסוה הסופרים בפנים, אבל רבינו נמשך אחר פירוש רש"י שהרי לא כתב דתבלין שהן בשמים מותר למכור כדרכו, אלמא דסבירא ליה דפירוש תבלין הוא ירק כגון כרוב וכרשינין. ונראה דדעת רבינו דפירוש רש"י עיקר, דלשון תבלין משמעו בשמים, ומשמעו נמי כל מה שנותנין בקדרה לתקן התבשיל, דכל דבר שהוא תיקון לדבר אחר נקרא תבלין, וכיון דהכא צריך לפרש דמותר כדרכו לפי שאינן ראויין להתקיים, אם כן בעל כרחו ירק הוא ונקרא תבלין לפי שהכרוב והכרשינין הם מתקנין התבשיל, שנותנין טעם בתוכו כמו בצל וקפלוט".

ולכאורה, מה דמשני בגמ', 'הא בפירי הא בתבלין', כלומר הא דקאמר שלא מפני כבוד י"ט, לא מיירי בפירי, שיש לחשוד שקונה לצורך ימות השנה, והא דרב הונא בתבלין, כגון כרוב וכרשינין שהכל יודעים דלצורך המועד הן, וליכא חשדא, שאין ראויין להתקיים, הילכך בפרהסיא מותר. ולפי פירושו דתבלין מיני ירקות גינהו קשה, שהרי רב הונא מיירי במיני בשמים כמו שפירש רש"י כרופייתא מוכרי בשמים, א"כ היכי תירץ הא בפירי הא בתבלין, והלא תבלין הן ירקות נמצא דלא משני מידי.

ובאמת דבפירוש"י שנדפס על הרי"ף, מפורש "כרופייתא מוכרי תבלין כגון כרוב וכרשינין". והשתא א"ש מה שתירץ הא בפירי הא בתבלין, לפירושו דפירש דתבלין היינו מיני ירק, ודו"ק.

הדרן עלך פרק מי שהפך

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בס"ד ובל"ג בדפים הבאים בשם אומרים: rabinoviz@gmail.com